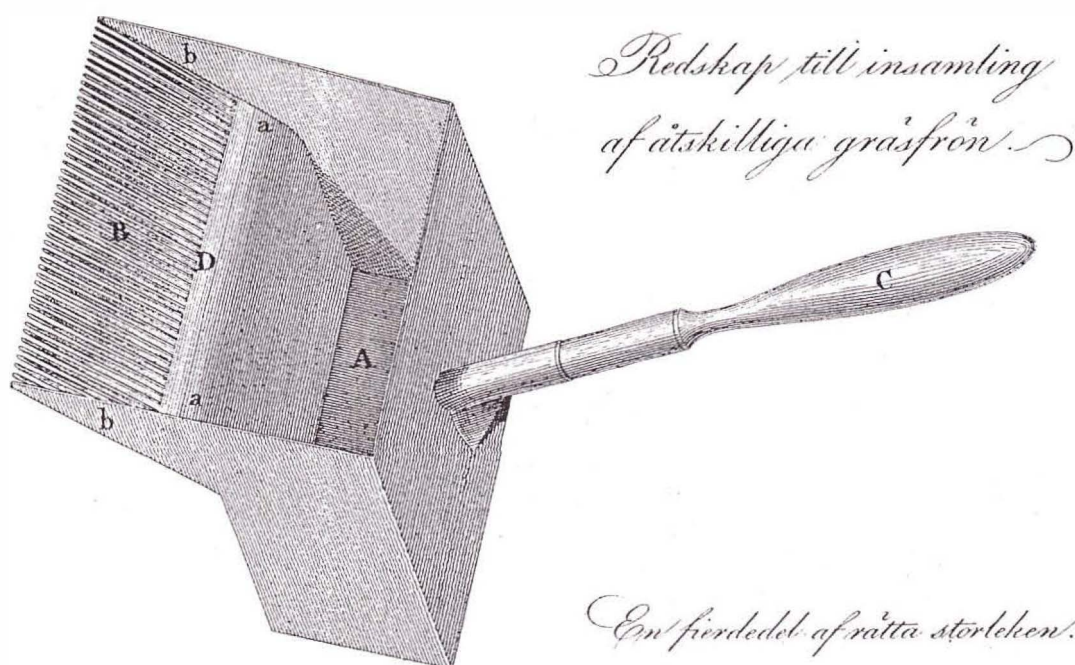

Nya redskap uppfanns för att samla in "gräsfrön, hufvudsakligen sådana, som växa på hög stjelk" såsom timotej, ängskavle och knyllhavre (Palmstedt, 1827). Avreppning för hand gav visserligen frö utan främmande inblandning, men var både kostsam och tidsödande. I princip bestod uppfinningen av en vinkelställd hornkam fäst vid en förtend blecklåda. Kamtändernas storlek och mellanrum anpassades efter fröslaget. Konstruktionen påminner om en nutida lingonplockare. Uppfinnaren hade av "det nära fullmogna Ängskaflegräset ... utan möda på en timma insamlat 1½ kanna [= knappt 4 liter] uti sina hylsor fastsittande frön; och som arbetet på intet sätt är tungt, torde barn, eller mindre arbetsföre, åldriga personer, på 12 timmar kunna med ofvan-beskrifna redskap afrepa och ihopsamla minst 18 kannor [= 47 liter] fröhylsor af Ängskafle, så framt den före kommer i någon myckenhet och väderleken är gynnande". - Här var det småskalig teknik, som gällde!

Figur 5. "... ett handredskap till insamlande af gräsfrön, hufvudsakligen sådana, som växa på hög stjelk, uppfunnet af Carl Palmstedt" (1827).

7 Nygamla arter

Den äldre ängslitteraturen hade kanske en viss fallenhet för utländska fröslag eller utländskt frö av inhemska arter. Exempelvis importerades frö av "Lucerne, Saint-foin, Trefle, Spansk Klöfver, Fromental" m.fl. arter (bl.a. Bergius, 1769). När sedan Wahlberg (1835; 1836) i sin utförliga "Anvisning till Svenska Foderväxternas kännedom" nämnde timotej, vicker och rödklöver som de på 1830-talet nästan enda mera allmänt odlade foderväxterna, var det ett gott tecken på verklighetsanpassning. Vickern - som beskrevs av t.ex. Trozelius (1768) - är ju mer en grönfoderväxt och lämnas därför i detta sammanhang utan närmare kommentarer. - Att det blev just timotej, alsikeklöver och rödklöver som från sekelskiftet 1800 stod i första ledet bland vallväxterna hörde ihop med att dessa växtslag, särskilt timotejen, redan fanns i landet och att det rödklöverfrö som importerades i många fall tämligen snabbt kunde

anpassa sig efter våra odlingsbetingelser. Men även dessa arter har sin egen historia, stundom inte alldeles utan kringelkrokar.

Några tidiga timotejlimtar lämnade de ovan citerade Kalm (1745), Hesselgren (1749) och Norrgreen (1754). En fylligare berättelse gav sedan Bergius (1769), som köpte frö av "Timothy-Grass" från England och sådde detta år 1765. Till sin förvåning fann han, att "detta så mycket utropade Gräs intet annat var, än vårt allmänna *Phleum pratense*, som vi på Svenska kalla Äng-kampe". För säkerhets skull kontrollerade han sin artbestämning även på plantor, som uppdragits ur ett annat fröprov från London. "Jag kom dock just i någon harm, då jag besinnade vår inrotade obekymmersamhet om de naturliga håfvors förnuftiga användande, som Försynen i något ymnigare mått täckts oss tildela, så at aflägsne Americaner skola kunna tjena oss med at utvisa för oss värdet af sådane ting, som vi sjelfe trampe under fötterna". England hade nämligen i sin tur rekvirerat sitt frö av "Timothy-Grass" från Amerika, därav hänvisningen. Bergius'

Fig. 6. *Timotej (Phleum pratense)*. "Ingen foderväxt har någonsin fått ett större beröm. Direktör Plomgren och Banko-Kommissarien Bergius visade genom sådden af införskrifna frön, att samma gräsfrö äfven var Svensk inföding" (Palmstruch & Venus, 1802).

råd var, att man börjar med "ej så stort fröförråd till ... ett litet väl brukat Åker-stycke, och sår där ett par näfvar samlade Frön samma årstid som Höst-rågen utsås, så har man nästa året en frodig plantage eller Artificiel Ångs-bit af detta Gräs, som man kan hel och hållen låta stå til mognad, och derigenom få tilräckeligt förråd til ett måtteligt fält".

Witte (1915 a) sökte ytterligare härleda namnet timotej och kom fram till att det kunde syfta på ett par amerikaner, dels Timothy Herd, New Hampshire, dels Timothy Hanson, Carolina. Han tyckte, att det kunde vara hur som helst, men det amerikanska namnet ledde i alla fall till att det gamla svenska "ängkampe" övergavs.

Om rödklöver skrev Jörlin (1779; 1780): "Men det lærer blifwa et bland våra oförlåtliga hushålls fel, at wi äro nödsakade köpa en ört af utlänningar alla år för reda penningar, som likwäl växer wildt öfwer hela riket hos oss sjelfwa. Det endaste wi behöfde lära af dem wore sättet at göra dess frön rena ifrån de små omsittande calyxes eller skal-smolket, då det skal säljas i skålpund. Men denna konsten är äfwen onödig för den som sjelf wil samla och så det; ty så snart det kommer i jorden ruttnar skalen af sig sjelf, och fröet kommer lika så wäl upp, som det wore ränsat förut". - *Även om vi i dag har bättre trösknings- och körningsmöjligheter än på Jörlins tid, vore det kanske ett ämne för ett examensarbete att studera grobarheten och fältuppkomsten hos klöverfrö med och utan hylsor. Dock måste risken för nematoder i hylsorna beaktas, vilket ej gäller rent klöverfrö (Blixt, personligt meddelande, 1995).*

I början av 1800-talet hördes flera röster för inhemsk fröodling. En längre uppsats "Om Ängarnes förbättrande genom besåning med rena Frön af de nyttigaste Gräs-arter; jemte anvisning huru dessa kunna förskaffas" publicerades i Kongl. Vetenskaps-Academiens Economiska Annaler (Anonym, 1807 a). Bakgrunden var, att "De gräsfrön, som hos frö-handlare någon gång träffas rena och goda, såsom knylhafran, fromental (*Avena elatior*), äro vanligt ganska dyra. Äfvenledes saknas alldeles tillgång på många nyttiga växt-frön, t.ex. Äng-svingeln (*Festuca elatior*), Kassevian (*Poa aquatica*), Ångs-pon (*Poa pratensis* och *trivialis*), och flera". Syftet med skriften var "att noga beskrifva sättet, huru man sjelf årligen kan förskaffa sig eller samla goda och rena gräsfrön" av 20 gräsarter. Några exempel på de lämnade mognads- och skördebeskrivningarna återges här:

"Knylhafran (Fromental ...) mognar ... först i toppen af det utbredda axet, hvars öfversta agnar vid mogningstiden äro gula, de undre ännu gröna. Frön i spitsen falla lätt ur, och då är tid att afskära topparna, som ej få repas ... De afskurna axen utbreder man, som vanligt, och låter de ännu mjuka kornen eftermogna. Då fröen hunnit blifva rätt torra, tröskas gräset, hvarvid det lägges tjockt öfver hvartannat, emedan kornen eljest krossas, då de blifva odugliga, att så. När fröen äro väl uttröskade, syftas och sållas de till den möjligaste renhet, och förvaras till utsäde ...

Äng-svingeln ... mognar äfven först i spetsen af axen. Dess frön falla icke så lätt ur, som Fromentalens. Likväl bör man icke vänta med skörden deraf tills hela axet mognat, då man under repningen förlorar de bästa och mest mogna fröen. När axet är till hälften moget, börjar man insamlingen. De nedra, ännu ej färdiga kornen, mogna efteråt, under det den väl får torrka. Sedan tröskas och sållas de utan svårighet ...

Timothei-gräset, Ängkampen ... behåller sina frön starkt fästade i axen, så att man kan vänta med dess skörd, tills gräset allmännare och väl hinner mogna, då det måste skäras, emedan det icke låter afstryka sig så lätt som ängkaflen. När fröen hunnit torrka, kan man lätt gnugga ur dem med händerna och sålla dem, då de tunga kornen skilja sig från sådomna". - *I stort sett håller dessa mognadsbeskrivningar fortfarande.*